

О.В. Бочковий*

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

*3 нагоди 75-річчя вчителя та наставника, професора
Бараненка Бориса Івановича*

Ми живемо в час бурхливого розвитку інформаційних технологій, численних розробок у галузі штучного інтелекту та автоматизованих інтелектуальних систем. Потреба в цих системах зумовлена необхідністю виконання складних і навіть небезпечних робіт у різних галузях й умовах людської діяльності: у космічній галузі, під час досліджень глибин океанів, при проведенні робіт на забруднених територіях тощо. До наведених видів діяльності можна віднести також оперативно-розшукову роботу, специфіка й особливість якої дуже схожі до військової справи, переорієнтованої в останні десятиліття з удосконалення стратегічного озброєння на високотехнологічну інформаційну боротьбу з ворогом.

У міністерстві оборони США вважають, що для досягнення перемоги в збройних конфліктах необхідно одержувати, передавати й обробляти інформацію якнайближче до реального часу. Перемога над супротивником забезпечується інформаційною перевагою. Саме вона дозволяє адекватно розуміти поточну ситуацію на полі бою, своєчасно приймати рішення, що випереджатимуть дії ворога¹. Задля цього у військах США в рамках системи підвищення бойової здатності й мобільності передбачено розробку й використання інтелектуальної зброї і робототехнічних засобів. До складу системи бойового забезпечення військ за новою концепцією додатково входять: система оперативного перепланування операції, що знижує витрати часу в десятки разів, підсистема оперативного картографування, технології навчання солдат

* Науковий співробітник НДЛ з проблем ОРД Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.

¹ Див.: Попов М.О., Лук'янець А.Г. До забезпечення воєнної безпеки в умовах загрози інформаційної війни // Наука і оборона. – 1999. – № 2. – С. 37-43.

діям у нестандартних умовах й ін.¹.

Суттєве реформування процедур оперативного й повного забезпечення виконання завдань у сфері оборони здійснюється й в Україні. На науковому підґрунті вже розроблено новітні технології автоматизації процесів оборонного планування та відповідні програмні й технічні засоби. При цьому серед упровадженої у Збройних Силах України низки інформаційно-аналітичних і програмних систем як базову можна виділити ІАС "Ресурс", яка дала змогу на основі системного підходу комплексно розв'язувати інформаційні та розрахункові завдання, завдання з моделювання, а також надавати своєчасну об'єктивну й достатню інформацію та засоби всебічного аналізу особам, які приймають рішення, – від командира частини до вищого керівництва². Крім того, за державним замовленням Науково-дослідний інститут Автоматизованих Комп'ютерних Систем "Екотех" здійснює розробку цілого комплексу інформаційно-аналітичних систем ("ІАС підтримки оборонного планування ЗСУ", "ІАС автоматизованого обліку особового складу ЗСУ" й інші), які вже проходять перевірку та найближчим часом будуть впроваджені у практичну діяльність Збройних Сил України³.

У той же час, коли військові використовують усі можливості та ресурси для підготовки до бойових дій з ймовірним ворогом, оперативні підрозділи правоохоронних органів вже тривалий час ведуть війну з існуючим та небезпечним ворогом – злочинністю. Більш того, злочинність, у різних своїх проявах, не тільки завдає шкоди усім сферам нашого життя, а й проникає в нього настільки, що значно ускладнює саме своє виявлення, не говорячи про

¹ Див.: Завадский И.И. Информационная война – что это такое? // Защита информации. – 1996. – № 4. – С. 21-23; Пирумов В.С., Радионов М.А. Некоторые аспекты информационной борьбы в военных конфликтах // Военная мысль. -1997. – № 5.-С. 45-49.

² Див.: Шелест Є.Ф., Дорошенко О.В., Сініцин І.П., Яблоков Т.Л. Автоматизація процесів оборонного планування та адміністративної діяльності в Збройних Силах України. – Режим доступу: <http://www.ekotex.ua>

³ Див. "Екотех" НДІ Автоматизованих Комп'ютерних Систем. – Режим доступу: [http // www. ekotex.ua](http://www.ekotex.ua)

знешкодження. Саме тому, як показує світовий досвід боротьби з різного роду негативними явищами (вірусами, стихійними лихами і т.п.), успіх боротьби зі злочинністю залежить від своєчасного виявлення та оперативного реагування на її прояви, що неможливо без достатнього інформаційного забезпечення вказаного процесу.

Водночас, на відміну від військової галузі принципово нових, революційних за технологією способів інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності не відбулося, що негативно віддзеркалилося на стані злочинності, охороні прав, свобод та життєвих цінностей громадян. Криміногенна ситуація, що склалася в Україні, віддзеркалює тенденцію до збільшення кількості звернень громадян про кримінальні події. Відповідно маємо значне зростання навантаження на працівників оперативних підрозділів ОВС, що в сукупності з проблемами кадрового забезпечення, накопиченими протягом останніх років, тільки ускладнює кризу правоохоронної системи¹.

Беззаперечно, ситуація, яка склалася, сприяє активному пошуку ефективних рішень щодо її виправлення. І, на нашу думку, одним з таких рішень може бути спроба використання в оперативно-розшуковій діяльності інформаційних концепцій закладених до інформаційно-аналітичних і програмних систем у сфері оборони.

Однією з вищезгаданих концепцій є концепція інформаційної переваги, яка у військовій справі базується на понятті бойового простору (battlespace), що дозволяє усвідомлювати військовий конфлікт у всій його повноті². Проте, якщо військові поняття спроктувати на оперативно-розшукову діяльність та боротьбу зі злочинністю, то сутності "бойового простору" цілком відповідає поняття "оперативна обстановка", яка містить у собі не тільки ін-

¹ Див. докл.: Гуславский В.С., Задорожный Ю.А., Розовский Б.Г. Информационно-аналитическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений: Монография. – Луганск: Изд-во Элтон-2, 2008. – С. 9.

² Комов С.А.О способах и формах ведения информационной борьбы // Воен.мысль.-1997.-№ 4.-С.18-22.

формацію про скоєння злочинів на певній території, відомостей про цю місцевість, але й дані про економічні, політичні, географічні чи етнічні особливості населення й багато іншого, що так чи інакше має відношення до боротьби зі злочинністю¹. Й від того, наскільки оперативно та точно буде здійснено часовий зріз оперативної обстановки, буде залежати раціональність та обґрунтованість прийняття рішень щодо застосування сил та засобів у виявленні чи розкритті злочину.

Концепція інформаційної переваги спирається на три складові: на оперативне отримання інформації, на адекватне розуміння ситуації в оперативній обстановці, на ефективне використання кожного ресурсу (сил та засобів). Тобто, інформаційна перевага можлива лише за умови швидкого, повного та раціонального застосування усіх її складових, що неможливо без об'єднання комплексу існуючих інформаційних мереж в єдину систему інформаційного забезпечення оперативно-службової діяльності, спрямовану не тільки на накопичення й використання баз даних, але й на організацію в реальному часі горизонтальних і вертикальних зв'язків з обміну інформацією безпосередньо між оперативними працівниками, а також конкретним працівником та вищими ланками керівництва оперативними підрозділами ОВС в реальному часі.

Під час виявлення чи розкриття злочину відбувається збір різноманітної інформації, яка представляє інтерес. При існуючій схемі збору інформації йде велика кількість часу на підготовку та направлення відповідних запитів та подань. На одних і тих же осіб, які проходять по декільком кримінальних справам чи справам оперативного обліку приходиться готувати різні запити до одних і тих же установ. Таким чином витрачається дорогоцінний час, від якого може залежати життя та здоров'я людей.

¹ Про поняття й зміст оперативної обстановки, зокрема видової, див.: Бараненко Б.І. Теоретические предпосылки видового анализа оперативной обстановки в деятельности органов внутренних дел по предупреждению и раскрытию преступлений / Криминологические проблемы борьбы с преступностью. К.: РИО КВШ МВД СССР, 1985. - С. 13-24.

Запровадження єдиної загальнодержавної інформаційної системи у час розвитку сучасних технологій, з нашої точки зору, є обов'язковим кроком у реформуванні правоохоронних органів. Більше того, злочинність, боротьба з якою є одним з першочергових завдань держави, безперешкодно користується у повній мірі досягненнями сучасної техніки, що робить оперативні підрозділи органів внутрішніх справ маріонетками у руках злочинності у великому просторі інформаційних потоків, адже "хто володіє інформацією – володіє світом".

На превеликий жаль, сьогодні констатує той факт, що злочинці контролюють значну частину інформації і мають необмежений доступ до неї за рахунок незаконних засобів її отримання. Тобто, враховуючи сучасний стан захисту інформації, ми стверджуємо, що злочинці мають змогу отримати будь-яку інформацію, яка їх зацікавить. У той же час, оперативному працівникові, для того щоб отримати, приміром, данні про певну особу з міського архіву, необхідно затратити немало часу на підготовку, підписання та направлення відповідного запиту, що у результаті, завдяки втраченому часу, може й не знадобитись.

Таким чином, запровадження єдиної загальнодержавної інформаційної системи не тільки значно зменшить завантаженість оперативних працівників, а й дозволить ефективно та оперативно використовувати державні інформаційні ресурси у реальному часі.

Проте, ефективне застосування концепції інформаційної переваги в ОРД неможливе без дієвої та ефективної інформаційної моделі, яка на даний час цілком залежить від системи управління в органах внутрішніх справ. Тобто інформаційна модель повторює ієрархію органів управління і всі системні рішення враховують це, як дане. Засновник вітчизняної кібернетики, академік Глушков В.М., ще в 1972 році попереджав, що автоматизація ієрархічної моделі управління це тупиковий шлях¹. Комп'ютери стають інструментом принципово нових інформаційних моделей управління.

¹ В.М.Глушков. Введение в АСУ. //Видавництво "Техніка".-Київ.-1972.

Подібна система ефективно працює в США й називається інформаційною моделлю незалежного управління. Вона забезпечує системний підхід до управління будь-якою збройною операцією військових. Незалежність управління виявляється в наступному:

- кожен орган управління від бригади до об'єднаного командування користується даними про об'єкти керування не за доповідями нижчого органу управління, а навпрямки від самого об'єкту;

- взаємодіючи між собою, органи управління незалежно один від одного отримують необхідну інформацію в реальному часі;

- кожен головнокомандувач приймає рішення, спираючись на реальні факти, а не на доповіді з коментарями про факти.

- інформаційна основа управління не залежить від ієрархії органів управління.

Треба реформувати, у першу чергу, саму інформаційну основу системи управління. Тобто, дані про оперативну обстановку повинні поступати до всіх підрозділів від самих нижчих до міністерства не послідовно, а паралельно і безпосередньо від самих підрозділів, а також щоразу при зміні обстановки, а не за станом на тиждень, місяць, квартал, рік, і в порівнянні з роком, що минув.

Якщо мати основні системні рішення з інформаційної основи системи управління, – далі можна будувати систему управління і систему автоматизації за єдиним замислом, що й складатиме єдину автоматизовану систему.

Сучасне бачення таке, що треба переходити на ділі до нових технологій керівництва довгостроковими розробками, які роблять керівників інформаційно незалежними від підлеглих. Адже за сучасної системи управління керівник повністю залежить від інформації, яку надасть йому підлеглий, який з загального обсягу отриманої інформації доповідає лише частину, яку сам вважає потрібною. І, якщо врахувати усю ієрархічну "піраміду" ОВС, то керівництво МВС отримує лише незначну частку наявної інформації. Керівництво не має незалежної інформації в реальному часі. У разі виявлення недоліків у зборі та наданні інформації мож-

на утворити комісію, провести розслідування, але це вже потім, коли дорогоцінний час, так само як і сліди злочину втрачені. Ієрархічна система органів управління може базуватись як на ієрархічній інформаційній моделі, так і на інформаційній моделі незалежного управління.

Ієрархічна модель це система, коли підлеглі маніпулюють керівництвом за рахунок дозування інформацією, якою вони володіють. Свідомо чи несвідомо кожен посадовець маніпулює своїм начальником, впливаючи на його рішення за рахунок дозування та коментарів до інформації. Особливо в часи, коли треба уникнути відповідальності. Ієрархічна модель дуже вразлива.

Інформаційна модель незалежного управління – це технологія моніторингу стану підрозділів органів внутрішніх справ за даними від самих підрозділів. Інформація в реальному часі поступає паралельно до управління і до міністерства внутрішніх справ. Кожен орган управління має робити з цією інформацією те, що є його завданнями. Для цього кожен орган управління оснащується програмними розрахунковими модулями, моделями, експертними системами які автоматизують його функції і створюють в комплексі систему підтримки прийняття рішень¹. Ця інформаційна модель не залежить від ієрархії органів управління. Можна реформувати органи управління скільки буде треба і це не впливатиме на їх здатність до управління підрозділами.

При такій інформаційній моделі керівник будь якого рівня отримуватиме значну інформаційну незалежність, яка дозволяє йому приймати відповідальні рішення, що адекватні реальній обстановці. Якщо в ієрархічній моделі керівник залежав від підлеглого, тепер двостороння залежність.

Застосування інформаційної моделі незалежного управління в ОРД, на наш погляд, сприятиме як оперативності та ефективності виконання поставлених перед оперативними підрозділами ОВС завдань, так і об'єктивності контролю за їх роботою під час перевірки фактів, які становлять оперативний інтерес.

¹ Морозов А.А. Новые информационные технологии в системах принятия решений // УСИМ.-1993.- № 3.-С.13-32.

Використана література:

1. Попов М.О., Лук'янець А.Г. До забезпечення воєнної безпеки в умовах загрози інформаційної війни // Наука і оборона. – 1999. – № 2. – С. 37-43.
2. Завадский И.И. Информационная война – что это такое? // Защита информации. – 1996. – № 4. – С. 21-23;
3. Пирумов В.С., Радионов М.А. Некоторые аспекты информационной борьбы в военных конфликтах // Военная мысль. -1997. – № 5.-С. 45-49.
4. Шелест Є.Ф., Дорошенко О.В., Сініцин І.П., Яблоков Т.Л. Автоматизація процесів оборонного планування та адміністративної діяльності в Збройних Силах України. – Режим доступу: <http://www.ekotex.ua>
5. "Экотех" НДІ Автоматизованих Комп'ютерних Систем. – Режим доступу: [http // www. ekotex.ua](http://www.ekotex.ua)
6. Гуславский В.С., Задорожный Ю.А., Розовский Б.Г. Информационно-аналитическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений: Монография. – Луганск: Изд-во Элтон-2, 2008. – С. 9.
7. Бараненко Б.І. Теоретические предпосылки видового анализа оперативной обстановки в деятельности органов внутренних дел по предупреждению и раскрытию преступлений / Криминологические проблемы борьбы с преступностью. К.: РИО КВШ МВД СССР, 1985. – С. 13-24.
8. Комов С.А.О способах и формах ведения информационной борьбы //Воен.мысль.-1997.-№ 4.-С.18-22.
9. В.М.Глушков. Введение в АСУ. //Видавництво "Техніка".-Київ.-1972.
10. Морозов А.А. Новые информационные технологии в системах принятия решений //УСИМ.-1993.- № 3.-С.13-32.